

УДК
DOI: 10.30970/sls.2022.71.3989

ПОЕМА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ПЕСНИШТВУ: “AVE MARIA!”, “ÚRISTEN” И “СЛОВЕНИЈА” ДРАГАНА БОШКОВИЋА

Јелена С. МЛАДЕНОВИЋ

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Депарتمان за србистику
e-mail: jelena.mladenovic@filfak.ni.ac.rs

Постојање поеме као жанровског облика, формално и семантички недовољно разграниченог, уочавамо и у савременој српској књижевности. У овом раду настојимо да укажемо на нове облике овог жанра који је у романтизму, према Б. Томашевском, доживео кључни преображај, и то кроз анализу поема *Ave Maria!* (2018), *Úristen* (2020) и *Словенија* (2020) Драгана Бошковића. Романтичарска поема се јавила у тренутку када су прозни жанрови почели смењивати епску поезију и тежила је порицању жанровских граница. Бошковићеве поеме сагледаћемо како у односу према традицији ове врсте коју баштине словенске књижевности и појмовно одређују словенске филологије, тако и према типологији савремене поеме коју предлаже С. А. Коваљенко, али и у оквиру комплетног ауторовог опуса. Као епски облик лиризма (С. А. Коваљенко), односно епско крило лирике (И. Тартаља), анализираћемо их кроз однос скаларних особина наративности и лиричности. Показаћемо и могућности читања савремене поеме као вида супкултурног и субверзивног дискурса (Т. Поповић), те упутити на разлоге њеног опстанка.

Кључне речи: поема, савремена српска поезија, Драган Бошковић, епско, лирско.

1. Увод. Присуство жанра поеме који баштине традиције словенских књижевности незаобилазно је и у савременој литератури, али и у савременој теорији која се неретко опире генолошким детерминацијама. Сâм појам који означава посебан литерарни жанр хибридног карактера словенске филологије добро познају, док га, са друге стране, термилошки не издвајају остале европске као ни англосаксонска филолошка мисао, иако практично овакви књижевни облици настајују корпусе многобројних националних историја књижевности, те и саму светску литерарну баштину¹. У овом истраживању се зато разматрају тенденције опстајања, обнављања, односно ревитализовања поеме у савременом тренутку, док се указује и на извесну популарност коју она у српској књижевности данас има. То су у кратком временском интервалу потврдиле три поеме Драгана Бошковића: “Аве Марија!” из 2018. године,

¹ Занимљиво је поменути да ни англосаксонска традиција у којој је настала романтичарска поема бајроновског типа не издваја поему као посебан жанр. Говори се једино о дужим, односно наративним песмама (long poem, narrative poem).

за коју је аутор добио песничку Награду “Бранко Миљковић”, “Ћрiстен” из 2020. године и поема “Словенија”, објављена најпре у децембарском броју часописа “Летопис Матице српске” за 2020. годину, а потом и у оквиру посебне књиге под насловом *Sandinista* (2022)². Прве две поеме публиковане су као посебна издања, те и физичким, односно визуелним аспектом самих публикација, обликују посебне артефакте, док се и као самизадат не уклапају ни у један већ постојећи издавачки шаблон. Књига “*Sandinista*” обухватила је још две поеме – “*Dalje*” и “*Le banidere nere*” којима се у овом раду нећемо детаљније бавити³.

Намера нам је да покажемо на који начин се поема појављује у оквиру песничког опуса савременог српског песника Драгана Бошковића и у каквом је односу према његовом целокупном делу, што би нас требало одвести и ка разлозима опстајања овог жанровског облика у савременом тренутку⁴, уз издвајање оних особина поеме које (не) одолевају променама.

2. Поеме Драгана Бошковића – продубљивање песничког искуства и ширење властитог поетичког оквира. Да је Бошковићеве дуге песме могуће одредити као поеме, потврђује и сâм аутор који свој опус уланчаних књига назива великом мегапоемом, састављеном из појединачних поема и песничких збирки (Бошковић, 2020с, с. 8)⁵. Упркос фаворизовању поетике фрагмента, оне теже приближавању уз немогућност да остваре ненапуклу целину. Песничка делатност овог песника и професора савремене српске књижевности посебно се убрзала претходних година, после појављивања збирке “*The Clash*”. До извесне промене сензибилитета и постизања песничке зрелости, те проналажења аутентичног песничког гласа и израза, дошло је већ у претходној збирци “*Отац*” (Деспић, 2014), па се сва потоња Бошковићева писања надовезују на референте овде оствареног песничког света, додатно слојевитије обликованог у збирци “*The Clash*”. Његова поезија “интимне метафизике и интимног културолошког амбијента”, изразите тактичности и “интимно симболичке артикулације предметности”, како ју је и сâм одредио (Бошковић, 2020б, с. 66), нарочито у поемама добија есхатолошки тон и настаје пред лицем будног Бога чија је свеприсутност овде гарантована у присутностима малих ствари интимног света појединца. Све Бошковићеве поеме су тако проистекле из доживљаја личне религиозности, свакако ослоњене на хришћанску традицију, али тако да описују лична откровења, будући да је поверење у велику причу, као и у једну општеважећу апокалипсу напуштено⁶. У томе и лежи

² Бошковићева збирка из 2016. године у наслову има име британског панк бенда “*The Clash*”, док ова књига има исти наслов као и четврти студијски албум поменутог бенда. Оригинално, у питању је име социјалистичке партије у Никарагви, која је добила име по А. Ц. Сандину, вођи тамошњег устанка против окупације од стране САД тридесетих година 20. века. Самим насловом аутор је указао на значај револуције, отпора и побуне као позадине на којој треба читати све три поеме. Бошковићева побуна није тек пуки одјек друштвено ангажоване активност већ представља фундаментални слој његовог читања/писања, искуства певања, искуства мишљења, као и искуства живљења.

³ Све три поеме изражавају позив на бунт и радикалну промену стварности (Миленковић, 2022).

⁴ Поред Драгана Бошковића, поменућемо и неке друге примере овог жанровски хибридног облика који су се појавили протеклих година. Песник и романописац Енес Халиловић објавио је поему “*Бангладеш*“ 2019. године, док је 2021. године поема (роман у стиху) “*Деца*” песникиње Милене Марковић одјекнула интензивнијом рецепцијом након добијања Нинове награде.

⁵ Бошковић им је био склон и пре објављивања засебних књига којима се овде бавимо.

⁶ За Бошковићев поетски дискурс карактеристично је увођење метафизичке линије певања, коју је постмодернизам негирао. Овде долази до успешног споја савремене слике града и нуминозне силе. (Пантић, 2022, с. 133)

парадоксалност ове апокалипсе која важи за њега лично, али би, по природи ствари, требало да обухвати све, тако да се ван ње не остаје ништа и нико. Његова “теологија будућности” (Николић, 2018, с. 40) уз Бога који говори све језике, али је истовремено и немушт, тајну откровења види у томе што он најпре мора проговорити екскламаторним језиком (ни сам узвичник у наслову једне од поема није случајан), ономатопејама панка и рока, најзад и другим језиком – енглеским, мађарским или словеначким како то видимо у овим трима поемама – јер се значење постиже најпре звуком, што је и примарна карактеристика поезије уопште. Оно што суштински карактерише Бошковићеву другост јесте то да она није одељена и да се не доживљава као нешто туђе, јер се у његовој поезији присуства и близине укида наспрамност и подела на онострано и онострано: једноставно, све је овде, ту, сада (Бошковић, 2020b, с. 70), у чему се и огледа перспектива једне личне немогуће апокалипсе која се увек дешава, али се никада неће догодити, нити испунити у својој целовитости. Та садашњост Бошковићеве апокалипсе једнако је ужасна као и библијске апокалипсе (за оног ко је доживљава), али никада неће имати катаклизмичке ефекте.

У поеми “Ave Maria!” апокалиптички тренутак реализује се као долазак Богородице. Она је честа фигура молитвено интониране савремене српске поезије, али начин на који се појављује код Бошковића другачији је од њеног традиционалног приказивања и могли бисмо га одредити као неканонски, што са друге стране не значи да је антиканонски оријентисан, односно да нема хришћанских елемената⁷. И она је лична брза помоћница, као што је све лично и интимно у Бошковићевој поезији, па се тако у визуелној представи појављује у плитким црвеним старкама, потврђујући тиме своју припадност већ познатом песничком универзуму, где та обућа фигурише и као сигнум одређеног супкултурног кода.

Њен долазак најављен је у песми “Јутро моје Богородице тек долази”, која и сама припада апокалиптичким песмама окренутим будућности. Михајло Пантић баш ову ранију Бошковићеву песму одређује као постмодерну поему (дужу наративну лирску форму са арбитрарним епским елементима) најпре због наглашене интертекстуалности и повезивања са најрепрезентативнијим примерима поема Јована Стерије Поповића, Лазе Костића, Милоша Црњанског, Миодрага Павловића, Ивана В. Лалића, Милосава Тешића и Саше Радојчића (2022, с. 139). Јутро Богородице, града, песме које у расуности прибира смисао асоцијативно везаних делова управо је то апокалиптичко свануће које се најављује и о којем пева и поема “Ave Maria!”.

Своју жанровску хибридноост она остварује кроз молитвени тон и увођење химне сусрету. Молитвени узвик “Дођи!” је у ствари двосмеран: *И доћи ћу и она ће доћи*. Призивано јутро је јутро потпуног присуства, апокалиптичког тренутка, у којем су јагодице прстију “савршена мера чулности” (Младеновић, 2018, с. 49) у чуду епифаније и појављивања божије милости кроз сусрет који идентитески потврђује песника. Бошковићева поезија “време сажима у вечност [...], у трептај као његову идеалну мерну јединицу, омеђену отварањем и затварањем очних капака, нечим посве људским и сасвим телесним”, и тако “отуда *треп* уместо *амин*, јер *нека тако буде* је немо или немушто (*амин* ↔ *нема*), а треп је тактилни знак, далеко чулнији од звука, будући да тишину разгрће својом муклошћу” (Младеновић, 2018, с. 50). У Бошковићевој “постмодерној молитви” Богородица постаје “универзални афирмативни

⁷ *Не, ти ниси она Богородица из српске поезије, / Тројеручица и сл., / него мајка моје мајке, Иванке од Страха рећи ће у песми “Into my arms”* (Bošković, 2016, s.117).

животни принцип” (Пантић, 2022, с. 134). То апокрифно јеванђеље Богородице које говори о коначном сусрету и само је готово есхатолошка победа над смрћу: *рано изјутра ћу бити, бићемо ми, чудо ће бити [...] А крај, крај неће доћи, не не, не (јер краја нема нема нема!)* (Bošković, 2018, s. 24, 25). Ту идеју ће песник потврдити и у својим другим остварењима. Кроз стих – *бићу заувек одложена реч* (Bošković, 2018, s. 8) – као да одлаже и смрт саму, парадоксално је укидајући призивањем, јер Бошковић је песник одложене апокалипсе, а смрт је увек представљена као нешто што ће увек тек доћи (Ћуковић, 2019, с. 220).

Ако је “Ave Maria!” долазак Богородице, “Úristen” је долазак Бога. И ако Богородица долази као други, као Блажена Иванка (уп. песму “Блажена Иванка од страха”), и Бог долази као други, кроз непознату реч, реч страног језика – овога пута мађарског⁸ – јер знаци Бошковићевог песничког света свој семантички опсег профилишу једнако и слојем звучања, нарочито кроз ономатопеје, узвике или речи страног језика, како смо то већ поменули. Он овде није никаква надоградња, већ иницијална значењска платформа. Ова поема, према аутору, маркира три момента: 1. готово је, време је истекло, последњи је час да кренемо с Уром који је од почетка ту; 2. позив у себи, вапај новог почетка кроз убрзање Христовог доласка; 3. Бог је протеран из савремене књижевности и последњи је час да се дигне та револуција и да му се у елементарном онтолошком смислу да право (Бошковић, 2020с, с. 9). Исписан у облику јединствене “панкерске мистике”, од самог почетка профетски позива на револуцију, на устанак, али то чини као да се обраћа публици на рок концерту и то у апокалиптички узвределој атмосфери испуњеног времена (*нема га више / ритам га граби*):

*браћо и сестре,
желим да видим ваше руке,
дајте да видим a sea of hands out there...
желим да свако од вас произведе неки звук, неку буку,
да врисне, подигне глас,
да испусти макар једно м, једно м,
јер желим да чујем revolution, браћо,
желим да чујем нашу револуцију!!!!*
(Bošković, 2020а, с. 2)

Поема *Словенија* пак градацијски ниже смрти: књижевности, ујакова, Словеније. Последње време је време љубави, али и време у којем књижевност умире (Ђурђевић, 2020, с. 226, 227): “Као да Бошковић бележи смрт поезије која се преселила у не-себе, из језика у реч, у говор, артикулисан стикерима, кратким рефренским, ритмизованим и брзим порукама, отишла у не-себе и тамо жели да остане, после своје смрти, као поезија.” (Ђурђевић 2020: 225) Ишчезавање језика и речи на словеначком у

⁸ У цитираном интервјуу Бошковић каже: “А, то име Бога, Ур, толико мистично, у мом језику је пробудило све своје митолошке и јудеохришћанске, лингвистичке и симболичке трансферзале, име старозаветног града Ура, анаграмску сен египатског бога Ра, порекло имена УРош, онај астрални азУР. Не припада ли овај појам/реч језику превавилонске пометње, не одјекује ли она идентично и на свим поствавилонским језицима, као што одјекује на језицима Средњег света: úg на Толкиновом синдарину значи ватра, али и Сунце, па отуд и име URwen, као и име Бога таме – СаУРош, а на црном језику Урук значи орк, урк. Када сам први пут изговорио ÚRISTEN, и то у мелодији мађарског језика, осетио сам да сам изговорио све, али све постојеће, и истог момента усвојио име Бога.” (Бошковић, 2020с, с. 8)

очекиваном апокалиптичком трену када умире све (vse) и кроз стих *a само опет умире мајка* (Bošković, 2022)⁹ казује да је ова поема директни одговор на песму “Блажена Иванка од страха”.

“Блажена Иванка од страха” која се интертекстуално везује за почетак Камијевог *Страница* – “Мајка ми је данас умрла. А можда и јуче, не знам.” – изневерава поменути предложак јер је мајка покретно средиште песничког универзума, а не део његовог апсурдног света¹⁰. Њено присуство у *малим стварима, мрвицама*, где је *збрињавала праињаве трунчице смисла*, припада поетици “великог смањивања песништва” (уп. Бошковић, 2020b) и интимности која јој одговара. Смрт је представљена кроз инверзију – *она живи а сви су мртви* – и на том обрнутом принципу почива и могућност Бошковићеве личне апокалипсе. У њеној парадоксалности, рекли бисмо миљковићевског типа – *она живи као сунце поноћно* – потврђује се присуство Бога, и то управо у тој смрти мајке. За концепт поменути личне апокалипсе, важно је уочити да је очекивани смак света који се са смрћу мајке морао десити, изостао. Та велика апокалипса га је издала: *Али нема ни последње трубе јерихона, / ни Великог праска* (Бошковић, 2022, с. 102).

Зато што ту изостаје, касније ће целокупно певање и бити у њеном знаку. Лична апокалипса почиње да се догађа онога дана када је остао сироче, а та Словенкица, преселиће се преко уланчаних семантичких синапси, кроз знаковни систем, и у поему *Словенија*, да затвори круг. *Удри тај бубањ, Алфонсо*, стих из песме “Када бих био песник” из збирке “The Clash” (Bošković, 2016, с. 9) претвара се у *Словенији* у једноставан поклич: *Идемо/Гремо* јер се смрт књижевности већ догодила тако лако (*Зашто ћути твој бубањ, Алфонсо?! / Не чује се ту-дум, зашто?!*) али су тек смрти ближњег оне које боле “[...] јер ближњи који умире не подлеже симболичкој компензацији, не обнавља се импулсима метафоре, лишен је поетичке рехабилитације и постхумног преображаја.” (Секулић, 2022)¹¹.

Умирање је у “Словенији” дато кроз три различита глаголско-темпорална облика – *Умире Словенија, Умиреш Словенија и Умри, Словенија*¹². Смрт се код Бошковића грана даље – *Умире и онај блентави Clash-дечак у мени* – дакле нестаје и онај јунак Бошковићевих поема, целокупне поезије, насељен у гласу песничког субјекта из његових ранијих песама, његов аутофикционални двојник. Умире дечак, умиру слова, умире језик деминутива у који се доселила Словенкица из “Блажене Иванке од страха”. Словеначки језик је виђен као смешан језик умањеница који се уклапа у поетику малих ствари. У њему, односно у њој, у Словенији, лежи деминутив словенске туге јер *аугментатив је она украјинска словенска пустош*. По тако обликованом мотиву пролазности, приближава се Црњанским поемама. Интертекстуалне везе са романима и поезијом овог аутора присутне су на много места у Бошковићевој поезији. Као и у “Дневнику о Чарнојевићу” и његов лирски јунак ће провести ноћи *иза решетака са циганима* и са *србима огромних стомака* (Bošković, 2020a, с. 6). Попут Црњанског, Бошковић наставља агонију бездомности обликовану у виду суматраистичке вере у

⁹ Ова Бошковићева књига није пагинирана.

¹⁰ Песму овде цитирамо према књизи “Најновији завет” Д. Бошковића (2022).

¹¹ Ова Бошковићева књига није пагинирана.

¹² За разлику од Црњанског који ће се свом апсолуту у “Ламенту над Београдом” обратити са: *Ти, међутим, растеш* и директно га супротставити ништавилу.

свеопшту повезаност¹³. *Будићу трешње из заседе, мазићу Урал, благо, руком (Ave Maria!)*, а касније и додаје *ништа немамо, не, немамо, / Бога, Господа, господара (Словенија)*. Луталачки принцип као и путописно-причалачки тон који проналазимо у поемама Милоша Црњанског (Петров, 1971, с. 129) и овде делују у смеру повезивања, где се топоними – Шумадија, Београд, Панчево, Штајерска, Бела Крајина (*Словенија*) – нижу по нешто другачијем али такође асоцијативном принципу географског симултанитета¹⁴. Око хронотопа пута управо се формира кључни наративни елемент поеме, упркос томе што је у овом хибридном жанровском облику дошло до повлачења фокуса са догађаја на јунака (уп. Бајроново “Путовање Чајлда Харолда”), који је присутан и код Црњанског и код Бошковића. Везе између поменутих места подражавају суматраистички принцип лабавог спајања и њихов број би се потенцијално могао ширити према менталној географско-емоционалној мапи песничког субјекта/јунака. Баш због тога, тај низ сведочи о његовој бездомности, неукорењености или пак “лирском номадству” (Миловановић, 2020, с. 946). Бошковић у *Ўristen*-у каже: *и само лутам, лутам још, и још лутам*, као што и песнички субјект Црњанскове поеме “Стражилово” – *лута, још, ватак*. Израстајући у свеопшти симбол лутања, јер лута и уместо других, та активност постаје његово идентитетско обележје. У синтаксичкој инверзији, он постаје логички/семантички субјект тамо где би требало да буде делатник: *Љубав ме лута, свећа ме хода, град ме хода*.¹⁵ На тај начин путује, као привидно пасивни, односно као од стране персонификованог кретања одабрани. Готово на трагу Дисове инверзије – *осећам себе у погледу трава* – јер није важно само како он перципира свет већ и како тај спољашњи ентитет њега види. Њега и песме пишу, те се ланчано кроз његову поезију преноси усуд оног најпре изреченог потенцијала – “када бих био песник”. Стихови ходају по води, а поезија настаје као чудо – највећа пројава божје милости односно љубави, која иако може имати хришћанске обресе, припада једној личној религиозности неканонског типа. Путовање топонимима, географским просторима, литературом, супкултурним знацима, налик је линковању, насумичном “туглању” појмова, док се просторне дистанце побеђују истовременошћу, симултаношћу и паралелношћу. У оном “ходаћу” (из поеме “Ave Maria!”) испртава се важност пута, покрета, преображаја и метаморфозе као начина постојања. Поема *Ўristen* даље профилише то кретање односно путовање: *Пут је ту (корак по корак, бог по бог)*.¹⁶ Иако је јунак одређен кретањем – *ја ходам* – и све друго је у покрету: улице, градови, зграде. Штавише, и Бог је *пут, аутопут, ниста* и није реч ни о каквој бласфемiji јер бог као пут еквивалент је самоспознаји. Када на крају каже *пут сам, само пут*, он тиме подразумева и потпуно одсуство смрти јер “нема смрти, има сеоба”. Стих *Пут смо и пут ћемо бити* се тако отвара као симболички вид метаморфозирања. А када умире Словенија, умире и Србија, јер тако функционише Бошковићево лично откровење:

*И све то нестаје у мени,
све нестаје,
све.*

¹³ Са суматраистима он дели агонију бездомности, тематику пролазности и луталаштва, веру у скривене везе, виђење града као новог апсолута, смрти као преображаја.

¹⁴ Иако је зависник од метрополе, град-апсолут за њега је недостижан.

¹⁵ Тако песме пишу њега (Миленковић, 2020, с. 152).

¹⁶ Соња Миловановић ову поему одређује као поему ходања, летења, односно егзистенцијалног и културолошког ходочашћа (2020, с. 946).

Али док (све) нестаје, оно се у ствари опет збива. Јер смрт није крај, већ преиначење. Тако ни код Бошковића смртни трен није укинуће, јер се у нихилистичком поништавању огледа Бошковићево све:

*И смрт је пут, дакле, ништа,
јер умире и она, смрт,
и све је, али све
ено велико нич.*

Зато је смрт и на крају поеме "Úristen" преображена – она је која то више није – *припитомљена као маче.*

3. Методолошки оквир читања и савремена поема у Бошковићевој поезици.

Учинили смо свесну инверзију у редоследу поглавља овога рада, да бисмо се жанру поеме вратили с јасним увидом у то каква је природа Бошковићевих текстова које смо тако окарактерисали, водећи се одредницом коју заступа и сâм аутор.

Термин, односно појам поеме, прилично је неуједначеног значења и њиме се најчешће означава хибридна жанровска форма, недовољне формалне и семантичке разграничености. Најлакше ју је одредити као стиховану нарацију, односно стиховану форму која преноси неку причу. Рачунајући на велику флексибилност овог жанра, лако бисмо могли рећи да он подразумева било које дуже песме неодређене композиције. За његову генезу нарочито је значајан период романтизма, на шта су указали руски формалисти, пре свих Томашевски, у моменту када прозни жанрови смењују епску поезију, те се она јавља као прелазни облик (Поповић, 2010, с. 43)¹⁷. Од 19. века, с Пушкиновом појавом, под поемом се подразумевају стиховане новеле са наглашеним емотивним набојем, а у српској књижевности се управо у овом периоду поема развија најпре као један од облика епске поезије. Временом долази до укидања привидне објективности и издвајања лирског наратора који се изједначава са јунаком и говори најчешће у првом лицу једнине, те се истовремено врши прелазак из домена колективног у појединачно и лично¹⁸. Тада се формира и њен авантуристички хронотоп.

Значајне промене претрпела је у 20. веку када се под њом почела подразумевати свака дужа песма без обзира на садржај, структуру или примењене поступке. Као добри примери оваких поема су овде више пута овде поменуте поеме Милоша Црњанског – "Стражилово", "Србија", "Ламент над Београдом". Највеће измене догодиле су се на плану смањења наративности и појачања лиричности, које као скаларне вредности постоје у сваком литерарном тексту. Дошло је и до драстичније фрагментаризације, те све истакнутијег асоцијативног везивања делова, појачавања емоционалности, што ју је само приближавало лирској песми од које се и даље највише разликовала по својој дужини.

¹⁷ У том смислу се поема и може сагледати као резултат романтичарских тенденција у смеру прекорачења граница жанрова. У 19. веку прозни жанрови смењују епску поезију и поема се јавља као прелазни облик.

¹⁸ У почетку се поема ломила између епских тежњи и колективног израза идеологије, с једне стране, и лирских, односно рефлексивних и индивидуалних елемената са друге.

Говорећи о овом жанру у руској књижевности, С. А. Коваљенко је издвојила неколико видова савремене поеме: сижејно-приповедачку, драму у стиху и монолошку поему (1982, с. 55). Према овој типологији, Бошковићеве поеме би припадале трећем типу јер су све окупљене око језгра песничког субјекта односно (лирског) јунака, иако по својој природи дисперзивног и флуидног, и обликоване у монолошком виду кроз обраћање у првом лицу јединине, првом лицу множине или у другом лицу јединине у функцији евокације. Коваљенко још наводи да је генеза поеме као жанра усмерена тако да је у 20. веку видимо као епски облик лиризма, што у српској теорији књижевности тврди и Иво Тартаља, када о поеми говори као о епском крилу лирике, а не о лирском делу епске поезије (1998, с. 190–191), чиме се доминантност од епске повлачи ка другој, односно лирској саставној компоненти.

Тања Поповић се у свом прегледу поеме као жанра у историји српске књижевности, посебно осврнула на поему у савременој литератури. Поема, наима, прелази пут од поезије племена до поезије потиснутих маргиналних група, постајући нека врста супкултурног и субверзивног дискурса (Поповић, 2010, с. 83). Управо целокупну поезију Драгана Бошковића, а нарочито овде анализирани поеме, можемо сагледати као субверзију у односу на доминантне савремене поетичке токове, ону која је у свој дискурсу интегрисала широку културолошку знаковну мрежу и прекорачила границе у развоју савременог српског стиха.

Бошковићеве поеме показатељ су да и савремени вид овог жанровског облика још увек чува романтичарску тежњу ка синкретизму. На сасвим особен и у српској поезији јединствен начин, Бошковићева поезија, укључујући анализирани поеме, користи синкретичност нарочито у звучном, ритамско-мелодијском потенцијалу стихова, али и кроз директно мешање знакова доминантне културе и поткултуре. Интермедиијална и интертекстуална игра означитеља овде није резултат поигравања и експериментисања већ свесно одабран поетички модус који хибридује текст са жељом да у њему досегне властити израз неког универзалног људског искуства. Ритмом који се убрзава, па тако убрзан зауставља, употребом екскламаторне и ономотопејске лексике која опонаша панк-рок звук, синкретично се осликава пут који јунак ових поема пролази. Од посебне важности је и употреба фигура понављања које код Бошковића иду од чисто фонетских до синтаксичких, уз повишену реторичност и апелативност.

Поеме традиционално имају посебан тип јунака, сувишног човека – *enfant terrible* – око којег се формира прича (Поповић, 2010, с. 45). Њему припада и профил Бошковићевог јунака који истовремено позива на колективну револуцију као и на властити мир. Поема не доноси целокупну животну историју лика већ само кључне моменте који су везани за унутрашњи свет јунака, али и самог аутора (Поповић, 2010, с. 51). Овде је то смрт мајке, односно долазак Богородице/Бога. Аутофикцијски елементи, када се ентитет приповедача преплиће са особом из референтног света која ствара наративни дискурс, генерално одликују Бошковићеву поезију, па тако и поеме. Улога аутора у овом фикционалном наративу иде линијом митологизације аутобиографских знакова како би била успостављена лична митологија и додатно обликован песнички свет, а лирски јунак сваке поеме и јесте носилац осећања и идеја које песник у тој поеми изражава (Поповић, 2010, с. 51). Као постмодернистичка техника која дозвољава аутору да замени место са својим фикционалним ликом, овакав вид субјективизације прати развој поеме и у Бошковићевом опусу, те можемо

рећи да је “аутор овладао јунаком” (Поповић, 2010, с. 93), па су и његови унутрашњи доживљаји преузели доминацију над радњом.

За сиже поеме и раније је био карактеристичан хронотоп путовања (Поповић, 2010, с. 94–97), односно просторног и временског померања са одређеним препрекама, међу којима су и авантуристички или ратни поход, ходочашће, пут у свет мртвих, бег од света. Овај елемент поеме успешно истрајава кроз читав 20. века, а овде смо показали како се он развија кроз мотив бескрајног луталаштва, укоренен у поетику суматраизма.

Савремене поеме су фрагментарне у смислу да је фрагмент форма трагања за целином. Фрагментарност је код Бошковића најмање присутна у *Uristen*-у, а највише у поеми “Ave Maria!”. Уз њу обично долазе лабаве структуре, ретардације, дигресије, епизоде, каталози чак и интерполирани сегменти разноликих жанровских карактеристика. Хибридна поема се и огледа у њеној отворености за инкорпорацију различитих других жанрова као засебних целина, попут ламената, епиграма, ода или драмских елемената. У Бошковићевој поезији имамо чак и интерполацију необичног драмолета, односно драмског разговора полумесеца првог и другог у поеми “Ave Maria!”.

Без обзира на то што Бошковићеве поеме покрећу питања личне апокалипсе, јер је из његове епистемолошко-поетичке перспективе такве и једино могуће описати, та дужина коју поеме добијају и по чему се разликују од кратког лирског текста, реципрочне су значају питања која се постављају. Некада су поеме биле окренуте питањима од општенационалног значаја, али видимо да пребацивањем на план личног није дошло до промене у начину на који се приступа темама, па се и даље одговара дуго и исцрпно. Бошковић деконструира сам поступак давања одговора на велика питања јер их преводи у поетику малих ствари, а једино што ремети концепт “малог” јесте избор те дуге и велике форме. Тако да поема као жанр одговара његовом продуженом гласу, инерцији трајања, оних дугих и произвољношћу ограничених ономапојских звука.

4. Закључак. На крају се вратимо питању опстајања поеме као жанра и у савременој књижевности. Несташица уметничке епске поезије и истовремено готово архетипска потреба за дужим стихованим творевинама пребацила је фокус на поеме које могу да премосте жеље старих и нових читалаца. Претрпевши различите промене у смеру ка субјективизацији и повећавању лиричности на рачун наративности, померању фокуса од догађаја ка јунаку, повлачењу фикције ка аутофикцији, поема се и данас као дужи поетски вид чува. Без обзира на то што је кроз развој добила виши степен лиричности, она чува нашу епску свест и читалачку наклоност према дужим књижевним остварењима, али и самој причи, дајући важност сваком личном доживљају који добија њену “продужену” форму, те су често и антологијски врхови поезије резервисани за дуже песме¹⁹. Нове Бошковићеве поеме само сведоче о континуитету традиције дуге форме (Лаза Костић, Дис, Црњански, Матија Бећковић) и потврђују да је њихов аутор “песник дугог даха” који користи синтаксу блиску приповедној (Пантић, 2022, с. 135), па није ни чудо да се његова поезија може одредити као “пост-поезија” и превазилажење тог књижевног рода (Пантић, 2022, с. 137). А то се управо у овде анализираним текстовима најлакше да уочити.

¹⁹ Сетимо се само лирских песама “Можда спава” или “Santa Maria Della Salute”.

Список посилань

- Bošković, D., 2016. *The Clash*. Novi Sad: KCNS.
- Bošković, D., 2018. *Ave Maria!* Beograd: D. Bošković.
- Bošković, D., 2020a. *Ūristen*. Beograd: D. Bošković.
- Бошковић, Д., 2020b. Велико смањивање песништва: поетски (мета)трагови малих знакова, предмета, речи и гласова у поезији Драгана Бошковића. У: Д., Бошковић и Ч., Николић, ур. *Српски језик, књижевност, уметност : зборник радова са XIV међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (25–27. X 2019.)*. Књ. 2, *Тако мале ствари: интимно у књижевности и култури*. Крагујевац: Филолошко–уметнички факултет, с. 65–74.
- Бошковић, Д., 2020c. Књига *Ūristen* је плод моје визије Бога, града и судбине човека на неки српско-мађарски начин. Интервју са Д. Бошковићем. *Српске недељне новине*, XII/21, с. 8–9.
- Bošković, D., 2022a. *Sandinista*. Šabac: Sumatra izdavaštvo.
- Бошковић, Д., 2022b. *Најновији завет*. Чачак: Градска библиотека “Владислав Петковић Дис”.
- Деспих, Ђ., 2014. Емоционално пулсирање песме. *Летопис Матице српске*, 190/494/5, с. 722–725.
- Ђурђевић, Ђ., 2020. Певање надомак живота. *Поља*, 65/525, с. 224–227.
- Миленковић, Ж., 2020. Тотално М. *Кораџи*, 54/10–12, с. 152–156.
- Миленковић, Ж., 2022. Мала слова, речи, лезије, стихови, оловне мрље или Галетова теологија ослобођења. *Кораџи*, 10–12, с. 112–116.
- Миловановић, Соња, 2020. Драган Бошковић: Када бих био песник или питање стила. *Летопис Матице српске*, 196/506/6, с. 940–950.
- Младеновић, Ј., 2018. Ритам и блуз ми, Богородице, певај. *Књижевни магазин*, 18/207–210, с. 49–50.
- Nikolić, Č., 2018. Ritam dolaska ili Blaženi samo tiho odu. U: D., Bošković. “Ave Maria!”, Beograd: D. Bošković, s. 37–45.
- Пантић, М., 2022. Свете песме градског ходача. У: Д., Бошковић. *Најновији завет*. Чачак: Градска библиотека “Владислав Петковић Дис”, с.133–142.
- Поповић, Т., 2010. *Поема или модерни еп*. Београд: Службени гласник.
- Тартаља, И., 1988. *Теорија књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ђуковић, М., 2019. Песничка епектаза: пукотина у јутру и речима (о песничком трокњижу *The Clash – Ave Maria! – Breaking the Waves* Драгана Бошковића). *Наслеђе*, 44, с. 215–226.

References

- Bošković, D., 2016. *The Clash*. Novi Sad: KCNS. (In Serbian)
- Bošković, D., 2018. *Ave Maria!* Belgrade: D. Bošković. (In Serbian)
- Bošković, D., 2020a. *Ūristen*. Belgrade: D. Bošković. (In Serbian)
- Bošković, D., 2020b. The big contraction of poetry writing: poetic (meta)traces of minutesigns, objects, words, and voices in the poetry of Dragan Bošković. In: D., Bošković and Č., Nikolić, ed. *Serbian Language, Literature, Art: the transactions from the 14th international scientific conference held at the Faculty of Philology and Arts in Kragujevac*

(25–27 October 2019). Book 2. *Such minute things: intimacy in literature and culture*. Kragujevac: Faculty of Philology and Arts, pp. 65–74. (In Serbian)

Bošković, D., 2020c. The book *Úristen* is the product of my vision of God, city, and human destiny in a certain Serbian-Hungarian way. Interview with D., Bošković. *Srpske nedeljne novine*, XII/21, pp. 8–9. (In Serbian)

Bošković, D., 2022a. *Sandinista*. Šabac: Sumatra izdavaštvo. (In Serbian)

Bošković, D., 2022b. *The Latest Covenant*. Čačak: Vladislav Petković Dis City Library. (In Serbian)

Despić, Đ., 2014. The emotional pulsation of a poem. *Matica Srpska Journal*, 190/494/5, pp. 722–725. (In Serbian)

Đurđević, Đ., 2020. Writing poetry within reach of life. *Polja*, 65/525, pp. 224–227. (In Serbian)

Milenković, Ž., 2020. The total M. *Koraci*, 54/10–12, pp. 152–156. (In Serbian)

Milenković, Ž., 2022. Small letters, words, lesions, verses, lead stains or Gale's theology of liberation. *Koraci*, 10–12, pp. 112–116. (In Serbian)

Milovanović, Sonja, 2020. Dragan Bošković: If I were a poet, or The question of style. *Matica Srpska Journal*, 196/506/6, pp. 940–950. (In Serbian)

Mladenović, J., 2018. Sing me some rhythm and blues, O Blessed Virgin. *Književni magazin*, 18/207–210, pp. 49–50. (In Serbian)

Nikolić, Č., 2018. The rhythm of arrival, or The blessed ones depart in silence. In: D. Bošković. *AveMaria!* Belgrade: D. Bošković, pp. 37–45. (In Serbian)

Pantić, M., 2022. The sacred poems of an urban Rambler. In: D., Bošković. *The Latest Covenant*. Čačak: Vladislav Petković Dis City Library, pp. 133–142. (In Serbian)

Tartalja, I., 1988. *Literary Theory*. Belgrade: Institute for textbook publishing and teaching aids. (In Serbian)

Popović, T., 2010. *The Narrative Poem or the Modern Epic*. Belgrade: Službeni glasnik. (In Serbian)

Ćuković, M., 2019. The poetic epectasy: a fissure in the morning and in the words(thoughts on the poetic trilogy *The Clash – Ave Maria! –Breaking the Waves* by Dragan Bošković). *Nasleđe*, 44, pp. 215–226. (In Serbian)

THE NARRATIVE POEM IN CONTEMPORARY SERBIAN POETRY: “AVE MARIA!”, “ÚRISTEN” AND “SLOVENIA” BY DRAGAN BOŠKOVIĆ

Jelena S. MLADENOVIĆ

University of Niš
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Studies
e-mail: jelena.mladenovic@filfak.ni.ac.rs

Abstract

Background: The existence of the narrative poem, as a formally and semantically insufficiently delineated genre form, represents one of the problems of contemporary genre classification in European literature. It can also be observed in contemporary Serbian literature, regarding representative examples in the beginning of the 21st century.

Purpose: In this paper will be discussed new forms of this genre which, according to B. Tomaševski, underwent a crucial transformation in the Romantic period. The Romantic narrative poem emerged at a time when prose genres began to replace epic poetry, blurring the genre boundaries in the process. An analysis of the poems *Ave Maria!* (2018), *Úristen* (2020) and *Slovenia* (2020) by Dragan Bošković, as representative examples of contemporary poems in Serbian literature, will take the main part of this research. Bošković's poems will be observed both in terms of this type of tradition, as part of the inheritance shared by all Slavic literatures and conceptually determined by Slavic philology, and in terms of the typology of the contemporary narrative poem as proposed by S. A. Kovalenko, but also within the scope of the author's complete oeuvre.

Results: Defining them as an epic form of lyricism (S. A. Kovalenko), or an epic branch of lyricism (I. Tartalja), the poems are being analyzed in light of the relationship between the scalar features of narrativity and lyricism. The possibilities of reading the contemporary narrative poem as a type of subcultural and subversive discourse (T. Popović) have also been demonstrated as well as the reasons behind its endurance.

Having undergone various changes in the direction of subjectivization and increasing lyricism at the expense of narrative, shifting the focus from the event to the hero and withdrawing fiction to autofiction, the poem is still being preserved today as a longer poetic form.

Key words: narrative poem, contemporary Serbian poetry, Dragan Bošković, epic, lyric